

DRAŽEN ŽIVIĆ

DEMOGRAFSKE PROMJENE U HRVATSKOJ – OD EKSPANZIJE DO DEPOPULACIJE¹

Dražen Živić
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Trg Marka Marulića 19
HR 10000 Zagreb
drazen.zivic@pilar.hr

UDK: 314.1(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2024-09-02

Hrvatska se nalazi u dubokoj demografskoj krizi. Posljedica je to dugoročnog djelovanja različitih destabilizacijskih čimbenika demografskoga razvoja koji su uzajamnim prožimanjem u proteklom desetljećima "proizveli" jako demografsko pražnjenje, ali i nedostatka jasne, dugoročne i cjelovite strategije demografske revitalizacije. To su potvrdili i rezultati popisa stanovništva 2021., kao i aktualni podatci vitalne i migracijske statistike, a time posljedično i veličina, predznak i struktura demografske bilance. Nakon što je od 1857. do 1991. Hrvatska bila gotovo u kontinuiranom razdoblju demografske ekspanzije, nakon 1991. je ušla u kontinuirano depopulacijsko razdoblje, i to zahvaljujući prirodnom padu stanovništva i negativnom saldu vanjske migracije, što znači brojnijem umiranju od rađanja i zamjetnijem odseljavanju od doseljavanja stanovništva, na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.

Ključne riječi: Hrvatska, popisi stanovništva, demografska ekspanzija, depopulacija, demografsko izumiranje, demografska održivost

Uvod

Jedan od najvećih, a vjerojatno i najteži problem/izazov s kojim se već nekoliko desetljeća suočava hrvatsko društvo i koji je, istodobno, zahvaljujući specifičnom geografskom položaju i složenom povijesnom razvoju, i posljedica i funkcija društvenog i gospodarskog zaostajanja i regionalne razvojne neujednačenosti – jest duga i složena demografska kriza,² koja sve više poprima

¹ Ovo istraživanje provedeno je u sklopu projekta "Transformacije lokalnih zajednica u Republici Hrvatskoj. Globalni izazovi i razvojni potencijali (LozaRH)", koji financira Europska unija – NextGenerationEU (01/08-73/23-2519-11).

² Alica Wertheimer-Baletić će upozoriti da "demografska kriza u Hrvatskoj nije s obzirom na svoje društveno-ekonomske posljedice samo depopulacijska kriza izazvana smanjivanjem ukupnog broja stanovnika, već je primarno strukturna kriza koju izazivaju promjene demografskih struktura, prvenstveno dobne strukture stanovništva." (A. WERTHEIMER-BALETIĆ, 2007, 73)

obrise potpunog demografskog sloma.³ Anđelko Akrap je s pravom upozorio da je Hrvatska "suočena s dramatičnim demografskim trendovima".⁴ Naime, aktualni demografski dinamički i strukturni trendovi imaju dominantna depopulacijska obilježja, što znači da je Hrvatska u intenzivnom silaznom populacijskom trendu koji neće biti jednostavno i lako usporiti, a još teže zaustaviti. Već puna tri desetljeća demografska bilanca i ukupno kretanje stanovništva u Hrvatskoj imaju negativan predznak što znači da se demografsko pražnjenje na nacionalnom, ali i na regionalnom, odnosno lokalnom nivou odvija sinergijom brojnijeg umiranja od rađanja (prirodni pad) i brojnijeg odseljavanja od doseljavanja stanovništva (negativan saldo vanjske migracije). Time demografski trendovi, procesi, odnosi, pojave i strukture, kao noseći elementi društvene održivosti i prostorne otpornosti, čine nepovoljnu odrednicu ukupne održivosti Hrvatske, koja uz društvenu (socijalnu) ima i ekonomsku, ekološku i kulturnu dimenziju.⁵

Baštineći brojne destabilizacijske čimbenike kretanja i razvoja stanovništva u posljednjih 150-ak godina, Hrvatska se zbog jake i ubrzane demografske tranzicije i ulaska u posttranzicijsku etapu demografskog razvoja, koncem prošloga i početkom ovoga stoljeća našla, dakle, prvo na pragu najdublje demografske krize u svojoj povijesti, a onda je i cjelovito zakoračila u demografsku depopulaciju i izumiranje. To znači, kako je naglasio Anđelko Akrap "da /su/ nad prošlim povremenim demografskim uzlaznim putanjama, u konačnici prevladali vrlo nepovoljni trendovi kojima se, barem zasada, ne nazire kraj".⁶

Premda su u evolutivnom smislu prvi parcijalni depopulacijski procesi u Hrvatskoj započeli krajem 1950-ih (reprodukcijaska depopulacija) i nastavljeni krajem 1960-ih godina (generacijska depopulacija), ipak se pravom razdjelnicom u demografskom razvoju Hrvatske može smatrati kraj 1980-ih i početak 1990-ih godina kada započinje razdoblje kontinuiranog prirodnog pada stanovništva i od kada Hrvatska bilježi i kontinuirano međupopisno smanjenje broja ukupnog stanovništva (ukupna depopulacija), zahvaljujući, ponajprije, visokim ljudskim, migracijskim i demografskim gubitcima u Domovinskom ratu te akceleraciji demografskog starenja kao ključne strukturno-demografske odrednice budućeg, sve nepovoljnijeg, kretanja i razvoja stanovništva zemlje. U protekla tri međupopisna razdoblja (1991. – 2001., 2001. – 2011., 2011. –

³ Detaljnije vidjeti u: A. WERHEIMER-BALETIĆ, 2004; 2007; A. AKRAP, 2012; D. ŽIVIĆ, 2003; D. ŽIVIĆ *et al.*, 2005; I. TURK *et al.*, 2018; S. KLEMPIĆ BOGADI, 2023.

⁴ A. AKRAP, 2019, 335.

⁵ Sažet, ali dovoljno informativan nedavno publiciran osvrt na definiciju održivosti i otpornosti, napose u prostornom kontekstu vidjeti u: Z. GAMBEROŽIĆ *et al.*, 2021.

⁶ A. AKRAP, 2019, 335.

2021.) svi dinamički demografski parametri su u izrazitoj regresiji i s negativnim predznakom promjene, što znači da su dotadašnji demografski trendovi, procesi, odnosi i strukture, prvo postupno, a onda sve brže doživjeli radikalnu transformaciju od demografske ekspanzije ka demografskoj depopulaciji. Drugim riječima, demografski su procesi "po svojoj naravi rezultat dugoročnih prošlih kretanja, kako u nastajanju, tako i po svojim budućim učincima, što znači dugoročni utjecaj sadašnjega dobno-spolnog sastava na buduće demografske procese".⁷ Slikovito rečeno, Hrvatska se nalazi između "izgubljene demografske prošlosti" i "neizvjesne demografske budućnosti", koju determiniraju dugotrajni negativni populacijski trendovi: duboka starost ukupne populacije, nizak natalitet i fertilitet, dugotrajni prirodni pad, negativna migracijska bilanca...⁸ Možemo li u narednim godinama i desetljećima očekivati novu transformaciju u pozitivnom pravcu pitanje je na koje se ne može dati precizan i jednoznačan odgovor.

Svrha je ovoga rada, dakle, na temelju rezultata modernih općih popisa stanovništva, zaključno s konačnim rezultatima Popisa 2021., prikazati i analizirati brojčano kretanje stanovništva Hrvatske, s ciljem utvrđivanja i interpretiranja vremenskog i prostornog (administrativnog) konteksta demografske dinamike te demografskih i nedemografskih čimbenika kretanja njezinog ukupnog stanovništva. U tom smislu posebna je istraživačka pozornost usmjerena na dvije kvantitativne dimenzije demografske održivosti: prirodno kretanje stanovništva i mehaničko kretanje stanovništva (migracije). Analitički kontekst istraživanja determiniran je podacima popisne, vitalne i migracijske statistike koju prikuplja, obrađuje i (*online*) objavljuje Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

Demografska ekspanzija Hrvatske (1857. – 1991.)

Prvi moderan opći popis stanovništva na prostoru današnje Hrvatske održan je 1857., ubrzo nakon što su na međunarodnoj razini utvrđeni osnovni metodološki kriteriji, koncepti i načela modernih popisa. U odnosu na ranije, predmoderne popise,⁹ kojih je i na hrvatskom području bilo u 18. i prvoj polovici

⁷ A. WERTHEIMER-BALETIĆ – A. AKRAP, 2014, 32–35.

⁸ S. ŠTERC – M. KOMUŠANAC, 2012.

⁹ Povijest prebrojavanja stanovništva vrlo je duga. Prvi popisi datiraju se u vrijeme najstarijih kineskih civilizacija i antičkoga doba. Popisivanje je nastavljeno i u srednjem vijeku. No, ti su popisi bili necjeloviti jer su se uglavnom provodili u svrhu oporezivanja i novačenja, pa se nije popisivalo cjelokupno stanovništvo, nego samo pojedine kategorije populacije koja je živjela na nekom području.

19. stoljeća (naročito su poznati "terezijanski" popis iz 1754., "jozefinski" popis iz 1785. te popisi stanovništva iz 1805. i 1850. godine),¹⁰ najveće su se promjene odnosile na dva parametra: (1) svaki popis mora imati kritični ili referentni vremenski trenutak, neovisno što se samo popisivanje stanovništva obavlja stanovito vrijeme, uobičajeno dva do tri tjedna; (2) mora se popisati cjelokupna populacija koja živi na teritoriju na kojemu se popis provodi, a ne samo pojedine kategorije stanovništva kako je to bilo u predmodernim popisima. Ujedno, moderni se popisi provode prema dva temeljna popisna načela: (1) načelu ukupnog stalnog ili *de iure* stanovništva; (2) načelu prisutnog ili *de facto* stanovništva (stanovništva "u zemlji")¹¹ Riječ je o načelima koja na različiti način definiraju ukupno stanovništvo naselja ili države popisa. Stoga postoje određene poteškoće pri usporedbi rezultata modernih popisa provedenih prema različitim popisnim načelima. Budući da se u ovom radu nastoji ukazati na prevladavajuća kvantitativna obilježja, ponajprije trend i predznak promjene, demografske dinamike u razdoblju od prvoga modernog popisa (1857.) do danas (2021.), apstrahirano je od promjena u popisnoj metodologiji i primijenjenim definicijama ukupnog stanovništva, pa su rezultati prikazani isključivo prema metodologiji svakog pojedinog popisa.

Primjenom naprijed navedenih popisnih kriterija i načela na području današnje Hrvatske do sada je provedeno ukupno 17 općih popisa stanovništva: prvi, dakle, 1857., a posljednji 2021.¹²

Maksimum naseljenosti, što znači najveći broj stanovnika, Hrvatska je zabilježila 1991. godine (4.784.265 ukupnog stalnog ili *de iure* i 4.499.049 prisutnog ili *de facto* broja stanovnika).¹³ S obzirom na intenzitet i predznak

¹⁰ Navedeni kao i drugi predmoderni popisi stanovništva u hrvatskim krajevima bili su nepotpuni po obuhvatu ili predugoga trajanja s obzirom na samo popisivanje. Stoga je njihova dokumentarna vrijednost ograničenog karaktera.

¹¹ Ne ulazeći detaljnije u ovo metodološko pitanje, potrebno je tek ukazati/podsjetiti na sljedeće: prema načelu *de iure* stanovništvom nekog naselja/države smatraju se sve osobe koje na tom području imaju svoje prebivalište/stalno boravište, bez obzira jesu li u vrijeme popisa zatečene ili nisu; prema načelu *de facto*, stanovništvom nekog naselja/države smatraju se samo one osobe koje su u vrijeme popisa zatečene bez obzira gdje imaju prebivalište/stalno boravište.

¹² Za razliku od ranijih popisa, posljednji iz 2021. obavljen je na dva načina: klasičnim (terenskim) popisivanjem "licem u lice" i online samopopisivanjem. S obzirom na skoro uvođenje registra stanovništva, popis iz 2021. vjerojatno je posljednje klasično (terensko) popisivanje stanovništva u Hrvatskoj.

¹³ Korisno je podsjetiti da je u popisima 1971., 1981. i 1991. kontingent ukupnog stalnog (*de iure*) stanovništva uključio i popisane u inozemstvu, tj. radnike na tzv. privremenom radu kao i članove njihovih obitelji. Popisni obuhvat stanovništva u inozemstvu oscilirao je između tih popisa i nikada nije obuhvatio sve "inozemce".

apsolutnih i relativnih vrijednosti međupopisne promjene broja ukupnog stanovništva Hrvatske, u razdoblju provedbe modernih popisa stanovništva jasno se izdvajaju dva vremenski nejednaka, ali prema predznaku demografske dinamike izrazito specifična i različita podrazdoblja: *prvo*, od 1857. do 1991. godine tijekom kojega je broj ukupnog stanovništva Hrvatske povećan sa 2.181.499 na 4.784.265 ili za 119,3 % (dakle, broj stanovnika je više nego udvostručen) i *drugo*, od 1991. do 2021. tijekom kojega je broj ukupnog stanovništva smanjen sa 4.784.265 na 3.871.833 ili za 19,1 %, odnosno gotovo za petinu.

Tablica 1. Kretanje broja ukupnog stalnog stanovništva Hrvatske 1857. – 1991. i pokazatelji promjene¹⁴

Godina popisa	Broj ukupnog stanovništva	Apsolutna promjena	Indeks međupopisne promjene	Stopa prosječne godišnje relativne promjene (%)
1857.	2.181.499	-	-	-
1869.	2.398.292	216.793	109,9	0,79
1880.	2.506.228	107.936	104,5	0,40
1890.	2.854.558	348.330	113,9	1,30
1900.	3.161.456	306.898	110,8	1,02
1910.	3.460.584	299.131	109,5	0,90
1921.	3.443.375	-17.209	99,5	-0,05
1931.	3.785.455	342.080	109,9	0,95
1948.	3.779.858	-5.597	99,9	-0,09
1953.	3.936.022	156.164	104,1	0,81
1961.	4.159.696	223.674	105,7	0,69
1971.	4.426.221	266.525	106,4	0,62
1981.	4.601.469	175.248	104,0	0,39
1991.	4.784.265	182.796	104,0	0,39

U prvom, demografski ekspanzivnom podrazdoblju (1857. – 1991.) kojega u cjelini, kao što je naprijed navedeno, karakterizira pozitivna demografska dinamika (Tablica 1.), zabilježena su i dva međupopisja s demografskim padom: *prvo* između 1910. i 1921. tijekom kojega je međupopisno smanjenje iznosilo -17.209 stanovnika, odnosno -0,05 %, i *drugo* između 1931. i 1948.

¹⁴ DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, URL: www.dzs.hr (2022-03-02)

godine tijekom kojega je međupopisno smanjenje iznosilo -5.597 stanovnika, odnosno -0,09 %. Oba su, relativno zanemarive veličine međupopisnog pada stanovništva, depopulacijska međupopisja vezana uz ljudske, demografske i migracijske gubitke u Prvom i Drugom svjetskom ratu i poraćima, ali i uz poslijeratna kompenzacijska razdoblja (*baby boom* godine). Ukupno apsolutno smanjenje stalnog ili *de iure* stanovništva Hrvatske u tim je međupopisnim razdobljima iznosilo samo -22.806 osoba, dok je u preostalih 11 demografski progresivnih međupopisnih razdoblja apsolutno povećanje broja ukupnog stanovništva Hrvatske doseglo 2.625.575 osoba.

Unutar analizirane 134 godine s prevladavajućim obilježjima demografske ekspanzije, indeks međupopisne promjene najveći je bio između 1880. i 1890. (113,9), a najniži između 1971. i 1981., odnosno između 1981. i 1991. (104,0). Indikativnija je, međutim, varijacija vrijednosti stopa prosječne relativne godišnje promjene koja, nakon relativno visokih vrijednosti kroz drugu polovicu 19. stoljeća (između 0,40 % i 1,30 %), od sredine 20. stoljeća (točnije od 1953.) pokazuje kontinuirano smanjenje – sa 0,81 % između 1948. i 1953. na 0,39 % između 1971. i 1981., odnosno između 1981. i 1991. To ukazuje na signifikantno usporavanje demografske ekspanzije kroz drugu polovinu 20. stoljeća, što indicira pojačano djelovanje destabilizacijskih čimbenika kretanja i razvoja stanovništva, naročito u kontekstu sve nepovoljnije bioreprodukcije (približavanje prirodnom padu), sve izraženijeg iseljavanja u inozemstvo i formiranja negativnog salda vanjske migracije (broj odseljenih iz Hrvatske nadmašuje broj doseljenih u nju) te ubrzanja starenja stanovništva, naročito fertilnog kontingenta ženskog stanovništva.¹⁵ Najvažnije uzroke navedenih procesa A. Wertheimer-Baletić pronalazi u djelovanju specifičnih činitelja u okviru modernizacije društva u najširem smislu te riječi (iseljavanje mladih, demografski ratni gubici, model industrijalizacije, agrarna politika i nedostatak populacijske politike).¹⁶

Ne ulazeći detaljnije u prostorni kontekst brojčanih međupopisnih promjena u razdoblju 1857. – 1991. (Tablica 2.), ipak je korisno ukazati na nekoliko bitnih činjenica:

- (1) Od 21 današnje hrvatske županije, uključujući i Grad Zagreb, samo je jedna regionalna administrativna jedinica (Ličko-senjska županija) zabilježila 1991. manje stanovnika (85.135) nego u prvom modernom općem popisu 1857. (155.467). Štoviše, u toj je županiji indeks međupopisne promjene ukupnog stanovništva u razdoblju 1857. – 1991. iznosio svega 54,8,

¹⁵ A. WERTHEIMER-BALETIĆ, 1989; 1992.

¹⁶ A. WERTHEIMER-BALETIĆ, 2004.

što znači da je broj stanovnika u te 134 godine bio gotovo prepolovljen (stopa ukupne depopulacije iznosila je -45,2 %). U ostalim je regionalnim administrativnim jedinicama broj ukupnog stanovništva povećan, s tim da je indeks međupopisne promjene u odnosu na stanovništvo Hrvatske u cjelini (219,3) višu vrijednost imao u: Brodsko-posavskoj (236,0), Zadarskoj (255,4), Osječko-baranjskoj (250,6), Vukovarsko-srijemskoj (266,5) i Splitsko-dalmatinskoj županiji (288,6) te – očekivano – u Gradu Zagrebu (1.611,5), dok je nižu vrijednost imao u: Zagrebačkoj (210,0), Krapinsko-zagorskoj (147,6), Sisačko-moslavačkoj (149,3), Karlovačkoj (111,4), Varaždinskoj (213,6), Koprivničko-križevačkoj (147,9), Bjelovarsko-bilogorskoj (169,7), Primorsko-goranskoj (195,2), Virovitičko-podravskoj (183,2), Požeško-slavonskoj (207,5), Šibensko-kninskoj (179,0), Istarskoj (173,6), Dubrovačko-neretvanskoj (199,3) i Međimurskoj županiji (216,3).

- (2) Unatoč činjenici da je 95 % regionalnih administrativnih jedinica u Hrvatskoj od 1857. do 1991. ostvarilo demografski porast različitog intenziteta demografske dinamike, ipak je potrebno upozoriti da postoje stanovite prostorne razlike s obzirom na vremensku (dis)kontinuiranost demografske ekspanzije. U tom smislu značajnim se čine dva aspekta. *Prvi aspekt* se odnosi na godinu s najvećim brojem popisanih stanovnika: 10 županija i Grad Zagreb maksimum naseljenosti zabilježili su 1991., po jedna županija 1971., 1961., 1953. i 1948., četiri županije 1931. te po jedna županija 1910. i 1900. *Drugi aspekt* se odnosi na vremenski diferenciranu pojavu i trajanje (kontinuiranost) ukupne depopulacije. Tako su Varaždinska, Zadarska, Osječko-baranjska i Splitsko-dalmatinska županija te Grad Zagreb u svim međupopisnim razdobljima zabilježili povećanje broja ukupnog stanovništva, dakle kontinuiranu demografsku ekspanziju. U preostalim je županijama međupopisna dinamika ukupnog stanovništva imala kolebljiva obilježja, pri čemu se osobito izdvajaju županije s kraćim ili duljim vremenskim trajanjem ukupne depopulacije: Ličko-senjska od 1900.,¹⁷ Krapinsko-zagorska od 1948.,¹⁸ Bjelovarsko-bilogorska¹⁹ i Virovitičko-podravska²⁰ od 1953., Karlovačka²¹ i

¹⁷ Stopa relativne međupopisne promjene u razdoblju 1900. – 1991. iznosila je -54,4 %.

¹⁸ Stopa relativne međupopisne promjene u razdoblju 1948. – 1991. iznosila je -18,1 %.

¹⁹ Stopa relativne međupopisne promjene u razdoblju 1953. – 1991. iznosila je -15,6 %.

²⁰ Stopa relativne međupopisne promjene u razdoblju 1953. – 1991. iznosila je -20,4 %.

²¹ Stopa relativne međupopisne promjene u razdoblju 1961. – 1991. iznosila je -8,8 %.

Koprivničko-križevačka²² od 1961.²³ te Sisačko-moslavačka²⁴ i Požeško-slavonska županija²⁵ od 1971. U ostalim je hrvatskima županijama, nakon dva ili više depopulacijskih međupopisja, zabilježen kontinuirani demografski porast različitog vremenskog trajanja: u Brodsko-posavskoj i Vukovarsko-srijemskoj od 1921., u Primorsko-goranskoj od 1948., u Dubrovačko-neretvanskoj od 1953., u Međimurskoj od 1961. te u Zagrebačkoj i Istarskoj županiji od 1971.

- (3) Diferencirana demografska dinamika utjecala je i na promjenu koncentracije stanovništva, što je bio odraz dosegnute razine društveno-gospodarske razvijenosti županijskih/regionalnih središta, te višedesetljetnog praznjenja njihovog gravitacijskog područja. Tako je, primjerice, u zagrebačkoj urbanoj aglomeraciji/socio-ekonomskoj regiji (Zagrebačka županija i Grad Zagreb) te Osječko-baranjskoj, Splitsko-dalmatinskoj i Primorsko-goranskoj županiji, prema popisu iz 1857., živjelo 30,2 %, dok je u ostalim županijama živjelo 69,8 % ukupnog stanovništva Hrvatske. Do 1991. stupanj koncentracije se promijenio tako da je relativan udio stanovništva u prvoj skupini današnjih administrativnih jedinica povećan na 46,5 % (odnosno na gotovo polovicu ukupnog stanovništva Hrvatske), dok je u drugoj skupini smanjen na 53,5 %. Prema rezultatima popisa iz 1991., u najmnogoljudnijoj regiji u Hrvatskoj (zagrebačka urbana aglomeracija/socio-ekonomska regija), koja se prostire na 3.701 četvornom kilometru, što znači da obuhvaća tek 6,5 % državnog kopnenog teritorija, živjelo je nešto više od milijun stanovnika (1.060.815), odnosno nešto više od petine (22,2 %) ukupnog stanovništva Hrvatske, s općom relativnom gustoćom naseljenosti od 286,6 stan./km² (hrvatski je prosjek 1991. iznosio 84,5 stan./km², a svih ostalih regionalnih administrativnih jedinica 70,4 stan./km²). Ovako neujednačeni razmještaj stanovništva posljedica je, ali i funkcija neravnoteže/polarizacije društveno-gospodarskog razvoja.

---

²² Stopa relativne međupopisne promjene u razdoblju 1961. – 1991. iznosila je -9,5 %.

²³ Navedenim županijama s kontinuiranom ukupnom depopulacijom od 1961. potrebno je priključiti i Šibensko-kninsku jer je u njoj u razdoblju 1961. – 1981. broj ukupnog stanovništva smanjen (stopa relativne međupopisne promjene iznosila je -7,7 %), da bi u međupopisju 1981. – 1991. ova županija zabilježila blagi demografski porast (0,2 %), pa je broj stanovnika 1991. u odnosu na popisano stanovništvo 1961. bio manji za 7,5 %.

²⁴ Stopa relativne međupopisne promjene u razdoblju 1971. – 1991. iznosila je -2,8 %.

²⁵ Stopa relativne međupopisne promjene u razdoblju 1971. – 1991. iznosila je -2,4 %.

Tablica 2. Broj ukupnog stanovništva Republike Hrvatske po županijama od 1857. do 1991.²⁶

Županija	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.
Zagrebačka	134.754	146.592	155.324	178.938	194.643	211.150	208.141
Krapinsko-zagorska	100.804	113.711	125.394	139.547	152.047	168.404	163.594
Sisačko-moslavačka	168.292	182.656	186.059	215.675	235.514	256.207	248.953
Karlovačka	165.697	175.170	172.220	188.904	194.294	197.959	188.824
Varaždinska	87.960	99.194	105.612	120.397	131.849	144.720	147.524
Koprivničko-križevačka	87.464	97.581	105.529	121.772	132.581	142.546	139.054
Bjelovarsko-bilogorska	84.893	95.981	101.420	130.901	150.825	163.039	162.453
Primorsko-goranska	165.503	173.038	179.246	198.934	217.653	239.354	223.640
Ličko-senjska	155.467	165.692	155.382	170.084	186.871	182.392	177.055
Virovitičko-podravska	57.107	68.513	69.225	82.419	90.266	101.818	102.824
Požeško-slavonska	47.877	53.532	54.183	68.101	79.141	91.272	91.076
Brodsko-posavska	74.136	79.273	77.739	90.751	99.979	116.295	112.693
Zadarska	84.091	94.156	98.063	108.330	123.375	136.522	146.375
Osječko-baranjska	146.505	166.970	164.425	189.075	209.709	231.107	232.713
Šibensko-kninska	85.163	89.831	92.854	103.302	118.310	130.238	134.215
Vukovarsko-srijemska	86.768	101.029	104.801	117.918	125.569	129.754	127.417
Splitsko-dalmatinska	164.242	182.405	195.741	222.030	249.867	268.187	274.522
Istarska	117.719	133.518	160.000	176.196	194.455	236.981	215.167
Dubrovačko-neretvanska	63.379	63.292	69.185	74.708	83.135	87.665	86.610
Međimurska	55.412	61.397	66.638	73.728	79.808	88.623	92.760
Grad Zagreb	48.266	54.761	67.188	82.848	111.565	136.351	167.765
Županija	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Zagrebačka	224.095	227.538	233.411	233.875	232.836	259.429	282.989
Krapinsko-zagorska	175.227	181.586	178.938	168.952	161.247	153.567	148.779
Sisačko-moslavačka	268.287	234.953	247.482	255.635	258.643	255.292	251.332

²⁶ DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, URL: www.dzs.hr (2022-03-02)

Karlovačka	213.633	194.643	201.748	202.431	195.096	186.169	184.577
Varaždinska	159.767	174.682	177.352	179.905	184.380	187.495	187.853
Koprivničko-križevačka	143.268	140.565	142.362	143.019	138.994	133.790	129.397
Bjelovarsko-bilogorska	173.597	166.485	170.651	167.599	157.811	149.551	144.042
Primorsko-goranska	237.748	207.635	216.781	240.621	270.660	304.038	323.130
Ličko-senjska	172.735	130.855	125.677	118.329	106.433	90.836	85.135
Virovitičko-podravska	125.049	125.372	131.517	127.512	116.314	107.339	104.625
Požeško-slavonska	99.657	89.646	94.761	99.340	101.745	99.096	99.334
Brodsko-posavska	128.790	134.436	142.614	154.309	164.065	167.667	174.998
Zadarska	149.855	154.026	162.682	174.957	190.356	194.098	214.777
Osječko-baranjska	263.024	280.670	294.376	328.965	351.164	356.470	367.193
Šibensko-kninska	147.166	148.360	157.405	164.757	161.199	152.128	152.477
Vukovarsko-srijemska	139.340	152.472	166.956	193.224	217.115	223.919	231.241
Splitsko-dalmatinska	292.321	296.840	314.933	339.686	389.277	436.680	474.019
Istarska	223.949	183.344	175.094	176.838	175.199	188.332	204.346
Dubrovačko-neretvanska	90.577	88.535	94.812	99.593	108.131	115.683	126.329
Međimurska	99.346	110.686	112.551	112.073	115.660	116.825	119.866
Grad Zagreb	258.024	356.529	393.919	478.076	629.896	723.065	777.826

Demografska depopulacija Hrvatske (1991. – 2021.)

Nakon 1991. počinje depopulacijsko razdoblje u kretanju broja ukupnog stanovništva Hrvatske, jer je u sva tri međupopisna razdoblja (1991. – 2021.) zabilježeno međupopisno smanjenje stanovništva. Ukupno, od 1991. do 2021. ono je u apsolutnom smislu iznosilo gotovo milijun osoba (točnije -912.432), uz indeks međupopisne promjene od 80,9, stopu međupopisne promjene od -19,1 % te stopu prosječne relativne godišnje promjene od -0,70 % (Tablica 3.).

Na osobit je način signifikantno međupopisno smanjenje stanovništva u razdoblju 2011. – 2021. Prema intenzitetu depopulacije ono je u apsolutnom i relativnom smislu premašilo pad broja ukupnog stanovništva Republike Hrvatske tijekom "ratnoga" desetljeća (1991. – 2001.) koje je obilježeno visokim demografskim i migracijskim ratnim gubitcima, kao i jakim emigracijom uslijed gospodarske i socijalne krize potaknute ratnim stradanjima i materijalnim razaranjima. Štoviše, konačni rezultati Popisa 2021. pokazuju da se Hrvatska u

kvantitativnom demografskom kontekstu "vratila" na početak 1950-ih, što indicira vrlo velike demografske gubitke uzrokovane stradanjima u Domovinskom ratu, jakim prirodnim padom stanovništva od 1991., brojnom i sve snažnijom vanjskom emigracijom te procesom demografskoga starenja kao akceleratorom aktualnih silaznih demografskih trendova u bioreprodukciji, naročito u dinamici nataliteta/fertiliteta.

Tablica 3. Kretanje broja ukupnog stanovništva Hrvatske 1991. – 2021.²⁷

Godina popisa	Broj ukupnog stanovništva	Apsolutna promjena	Indeks međupopisne promjene	Stopa prosječne relativne godišnje promjene (%)
1991.	4.784.265	-	-	-
2001.	4.437.460	-346.805	92,8	-0,75
2011.	4.284.889	-152.571	96,6	-0,35
2021.	3.871.833	-413.056	90,4	-1,01

Intenzitet demografske regresije tijekom posljednja tri međupopisna razdoblja, kao i dosegnutu razinu njezine prostorne depopulacijske homogenosti koja sve više i brže postaje zajedničko obilježje cijele Hrvatske,²⁸ i krucijalan je pokazatelj relativnih razlika u razvijenosti,²⁹ još bolje pokazuje i potvrđuje analiza promjene broja ukupnog stanovništva na razini regionalnih administrativnih jedinica (županija i Grad Zagreb) (Tablica 4.). U tom se kontekstu može iznijeti nekoliko signifikantnih činjenica:

- (1) Dubinu demografske krize na prostornoj, tj. regionalnoj (županijskoj) razini u Hrvatskoj vjerojatno najbolje ilustrira činjenica da je samo Zagrebačka županija u razdoblju 1991. – 2021. ostvarila demografski porast. U njoj je 1991. popisano 282.989, dok je 2021. popisano 299.985 stanovnika, što upućuje na apsolutni porast od 16.996 osoba i stopu relativne međupopisne promjene od 6,0 %. U svim ostalim županijama, uključujući Grad Zagreb, broj ukupnog stanovništva kroz tri posljednja

²⁷ DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, URL: www.dzs.hr (2022-03-02); DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Istaknute teme, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.*, URL: www.dzs.hr (2022-03-02); DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Istaknute teme, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.*, URL: www.dzs.hr (2022-03-02)

²⁸ Detaljnije vidjeti u: A. AKRAP, 2014; D. ŽIVIĆ *et al.*, 2014.

²⁹ D. PEJNOVIĆ, 2004.

međupopisna razdoblja je smanjen, s polovima demografske regresije kojega čine Ličko-senjska županija (-49,8 %) i Grad Zagreb (-1,4 %). Zabrinjava podatak da je u čak 12 regionalnih administrativnih jedinica (57,1 %) stopa depopulacije bila jednaka ili veća u odnosu na demografsku dinamiku Hrvatske u cjelini (-19,1 %). Uz već ranije spomenutu Ličko-senjsku županiju, u krug jednake ili iznadprosječne depopulacije ulaze: Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Koprivničko-križevačka, Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Zadarska, Osječko-baranjska, Šibensko-kninska i Vukovarsko-srijemska županija. U navedenim je županijama 1991. ukupno živjelo 2.139.128 stanovnika (44,7 % ukupnog stalnog stanovništva Hrvatske), a 2021. 1.419.651 osoba (36,7 % ukupnog stanovništva Hrvatske), što znači da je u njima apsolutni pad stanovništva iznosio -719.477 osoba, a stopa relativne međupopisne promjene zamjetnih -33,6 %. Ispodprosječnu stopu ukupne depopulacije, uz ranije spomenut Grad Zagreb, imale su: Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Primorsko-goranska, Splitsko-dalmatinska, Istarska, Dubrovačko-neretvanska i Međimurska županija (38,1 % svih regionalnih administrativnih jedinica u Hrvatskoj), uz važnu napomenu da je samo u Istarskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji te u Gradu Zagrebu smanjenje ukupnog stanovništva u razdoblju 1991. – 2021. u cjelini, bilo manje od 10 %. U regionalnim administrativnim jedinicama s ispodprosječnom stopom ukupne depopulacije živjelo je 1991. ukupno 2.362.148 stanovnika (49,4 % ukupnog stalnog stanovništva Hrvatske), a prema konačnim rezultatima popisa 2021. 2.152.197 osoba (55,6 % ukupnog stanovništva Hrvatske), što znači da je u njima apsolutni pad stanovništva iznosio -209.951 osoba, a stopa relativne međupopisne promjene "samo" -8,9 %.

- (2) Drugo bitno obilježje prostorne dimenzije demografske regresije u Hrvatskoj nakon 1991. jest činjenica da je u čak 16 hrvatskih županija zabilježena kontinuirana ukupna depopulacija, što znači da je u njima u sva tri međupopisja (1991. – 2001., 2001. – 2011. i 2011. – 2021.) broj ukupnog stanovništva smanjen. Godine 1991. u tim je depopulacijskim županijama popisano ukupno 3.129.329 stalnih stanovnika (65,4 % ukupnog stalnog stanovništva Hrvatske). Deset godina kasnije u njima je živjelo 2.803.465 stalnih stanovnika (63,2 % ukupnog stalnog stanovništva Hrvatske), što je u odnosu na 1991. smanjenje od -325.864 osobe, odnosno -10,4 %. Prema popisu iz 2011. u depopulacijskim je županijama popisano ukupno 2.640.619 stanovnika (61,6 % ukupnog

stanovništva Hrvatske), tako da je u odnosu na 2001. godinu zabilježen međupopisni pad ukupnog stanovništva od -162.846 osoba, odnosno -5,8 %. Konačno, prema rezultatima Popisa 2021. u županijama s kontinuiranom ukupnom depopulacijom popisano je ukupno 1.896.040 stanovnika (49,0 % ukupnog stanovništva Hrvatske). To znači da je u odnosu na 2011. broj ukupnog stanovništva smanjen za -744.579 osoba, odnosno za -28,2 %, što je signifikantno iznad hrvatskoga prosjeka (-9,6 %). Niti jedna regionalna administrativna jedinica u Hrvatskoj nije zabilježila kontinuirani demografski porast, čak niti Zagrebačka županija u kojoj je od 1991. do 2021. broj ukupnog stanovništva povećan; ona je u međupopisjima 1991. – 2001. (9,4 %) i 2001. – 2011. (2,6 %) imala porast, a u međupopisju 2011. – 2021. pad broja ukupnog stanovništva (-5,5 %). Slična je situacija zabilježena u Istarskoj županiji i u Gradu Zagrebu, jer su obje regionalne administrativne jedinice u prva dva međupopisna razdoblja imale porast (1,0 % i 0,8 % u Istarskoj županiji te 0,2 % i 1,4 % u Gradu Zagrebu), a u trećem međupopisnom razdoblju pad stanovništva (-6,2 % u Istarskoj županiji te -2,9 % u Gradu Zagrebu), s tim da je depopulacija između 2011. i 2021. nadmašila veličinu i stopu demografskog porasta između 1991. i 2011., pa su one, ukupno uzevši, 2021. imale manje stanovnika nego 1991. (Istarska županija za -4,5 %, a Grad Zagreb za -1,4 %). Preostale dvije županije (Brodsko-posavska i Zadarska) imale su po jedno međupopisno razdoblje s porastom i dva međupopisna razdoblja s padom broja ukupnog stanovništva, s tim da je u Brodsko-posavskoj županiji demografska ekspanzija zabilježena između 1991. i 2001. (1,0 %), a u Zadarskoj županiji između 2001. i 2011. (4,9 %). No demografski je porast u njima uspio nadomjestiti samo dio demografskih gubitaka tako da su obje regionalne administrativne jedinice u cjelini (1991. – 2021.) ipak ostale depopulacijske u smislu prevladavajućeg predznaka demografske bilance.

- (3) Korisno je u ovaj dio analize uključiti i tipizaciju regionalnih administrativnih jedinica Hrvatske³⁰ s obzirom na intenzitet i predznak međupopisne promjene i komparirajući posljednja tri međupopisna razdoblja s prevladavajućim depopulacijskim dinamičkim obilježjima (tablica 5). Tako je u međupopisnom razdoblju 1991. – 2001., 17 jedinica

---

³⁰ Tipizacija intenziteta međupopisne promjene je određena prema metodologiji Ive Nejašmića koji izdvaja 4 progresivna (ekspanzivna), 4 regresivna i 1 stagnantan tip promjene. Detaljnije vidjeti u: I. NEJAŠMIĆ, 2005.

- (81,0 %) imalo regresijska, jedna jedinica (4,8 %) stagnacijska, a samo tri jedinice (14,3 %) progresivna dinamička obilježja, s tim da je šest županija (Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Ličko-senjska, Zadarska, Šibensko-kninska i Virovitičko-podravska) imalo *demografsko izumiranje* kao najnepovoljniji tip intenziteta međupopisne promjene. U sljedećem je međupopisnom razdoblju (2001. – 2011.), broj regionalnih administrativnih jedinica s progresijom ostao jednak (tri ili 14,3 %), broj jedinica sa stagnacijskim obilježjima je udvostručen (9,5 %), dok je broj jedinica s regresijom demografske dinamike smanjen na 16 (76,2 %). Znakovito je značajno smanjenje broja administrativnih jedinica sa *demografskim izumiranjem* kao tipom intenziteta međupopisne promjene (sa šest na jednu, što je najvjerojatnije posljedica promjena u metodologiji popisa, a ne u poboljšanju demografskih kretanja). No, u posljednjem je međupopisnom razdoblju (2011. – 2021.) došlo do signifikantnog pogoršanja distribucije regionalnih administrativnih jedinica prema tipu intenziteta međupopisne promjene. Naime, više niti jedna jedinica nema ni progresivna niti stagnacijska dinamička obilježja, nego isključivo regresivna, među kojima je njih čak 10 ili 47,6 % pripadalo tipu *demografsko izumiranje*, po pet jedinica tipovima *osrednja* (23,8 %) i *jaka depopulacija* (23,8 %), a tek jedna regionalna administrativna jedinica pripadala je tipu *slaba depopulacija* kao najmanje nepovoljnom regresivnom tipu intenziteta međupopisne promjene (Grad Zagreb).
- (4) Neovisno o činjenici da Hrvatska u cjelini pokazuje vrlo visok stupanj prostorne homogenosti depopulacije nakon 1991., a osobito u posljednjem međupopisju (2011. – 2021.), diferencirane stope depopulacije posljedično su utjecale na daljnju populacijsku polarizaciju s obzirom na koncentraciju stanovništva. Tako je, primjerice, u zagrebačkoj urbanoj aglomeraciji/socio-ekonomskoj regiji, prema konačnim rezultatima Popisa 2021., živjelo ukupno 1.067.116 stanovnika što je 27,6 % ukupnog stanovništva Hrvatske ili 5,3 postotna boda više nego 1991. (22,2 %). Opća relativna gustoća naseljenosti iznosila je 288,3 stan./km² što je blago povećanje u odnosu na stanje iz 1991. (286,6 stan./km²), ali je i dalje značajno više od državnoga prosjeka (68,4 stan./km²), odnosno prosjeka za ostale regionalne administrativne jedinice (53,0 stan./km²). Drugim riječima, više od četvrtine ukupnog stanovništva Hrvatske živi u samo dvije regionalne administrativne jedinice, na manje o 10 % državnog teritorija. Riječ je, dakle, o produbljenju prostorne populacijske polarizacije.

Tablica 4. Broj ukupnog stanovništva Republike Hrvatske po županijama od 1991. do 2021. i indeks međupopisne promjene³¹

Županija	1991.	2001.	2011.	2021.	2001./1991.	2011./2001.	2021./2011.	2021./1991.
Zagrebačka	282.989	309.696	317.606	299.985	109,4	102,6	94,5	106,0
Krapinsko-zagorska	148.779	142.432	132.892	120.702	95,7	93,3	90,8	81,1
Sisačko-moslavačka	251.332	185.387	172.439	139.603	73,8	93,0	81,0	55,5
Karlovačka	184.577	141.787	128.899	112.195	76,8	90,9	87,0	60,8
Varaždinska	187.853	184.769	175.951	159.487	98,4	95,2	90,6	84,9
Koprivničko-križevačka	129.397	124.467	115.584	101.221	96,2	92,9	87,6	78,2
Bjelovarsko-bilogorska	144.042	133.084	119.764	101.879	92,4	90,0	85,1	70,7
Primorsko-goranska	323.130	305.505	296.195	265.419	94,5	97,0	89,6	82,1
Ličko-senjska	85.135	53.677	50.927	42.748	63,0	94,9	83,9	50,2
Virovitičko-podravska	104.625	93.389	84.836	70.368	89,3	90,8	82,9	67,3
Požeško-slavonska	99.334	85.831	78.034	64.084	86,4	90,9	82,1	64,5
Brodsko-posavska	174.998	176.765	158.575	130.267	101,0	89,7	82,1	74,4
Zadarska	214.777	162.045	170.017	159.766	75,4	104,9	94,0	74,4
Osječko-baranjska	367.193	330.506	305.032	258.026	90,0	92,3	84,6	70,3
Šibensko-kninska	152.477	112.891	109.375	96.381	74,0	96,9	88,1	63,2
Vukovarsko-srijemska	231.241	204.768	179.521	143.113	88,6	87,7	79,7	61,9
Splitsko-dalmatinska	474.019	463.676	454.798	423.407	97,8	98,1	93,1	89,3
Istarska	204.346	206.344	208.055	195.237	101,0	100,8	93,8	95,5
Dubrovačko-neretvanska	126.329	122.870	122.568	115.564	97,3	99,8	94,3	91,5
Međimurska	119.866	118.426	113.804	105.250	98,8	96,1	92,5	87,8
Grad Zagreb	777.826	779.145	790.017	767.131	100,2	101,4	97,1	98,6

³¹ DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, URL: www.dzs.hr (2022-03-02); DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Istaknute teme, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.*, URL: www.dzs.hr (2022-03-02); DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Istaknute teme, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.*, URL: www.dzs.hr (2022-03-02)

Tablica 5. Broj regionalnih administrativnih jedinica u Hrvatskoj prema tipu intenziteta međupopisne promjene po međupopisnim razdobljima 1991. – 2021.

Tip intenziteta međupopisne promjene	1991. – 2001.	2001. – 2011.	2011. – 2021.
<i>Vrlo jaka progresija</i>	0	0	0
<i>Jaka progresija</i>	1	0	0
<i>Osrednja progresija</i>	0	1	0
<i>Slaba progresija</i>	2	2	0
<i>Stagnacija</i>	1	2	0
<i>Slaba depopulacija</i>	4	1	1
<i>Osrednja depopulacija</i>	3	6	5
<i>Jaka depopulacija</i>	4	8	5
<i>Demografsko izumiranje</i>	6	1	10

Osnovni čimbenici demografskih promjena

Rezultati Popisa 2021. očekivana su posljedica sinergijskog djelovanja brojnih dugoročnih i najvećma destabilizacijskih čimbenika kretanja i razvoja stanovništva, kojih se početak vremenski može datirati u složenim i specifičnim povijesnim zbivanjima u razdoblju od 15. stoljeća do danas.³² Samo u proteklih stotinu godina na demografsku dinamiku i strukturno-demografske promjene u Hrvatskoj djelovali su brojni čimbenici: od prekomorskog i europskog iseljavanja, preko izravnih i neizravnih ljudskih, demografskih i migracijskih gubitaka u Prvom i Drugom svjetskom ratu te Domovinskom ratu, do negativnih utjecaja pojedinih modernizacijskih procesa te društvenih i gospodarskih kriza koje su posljedično djelovale na unutarnje i vanjske migracije kao i na bioreprodukciju stanovništva.³³

Dakako, prošle i aktualne demografske prilike baštine i koloplet utjecaja različitih povijesnih, društvenih i gospodarskih procesa i promjena, od koji su

³² Anđelko Akrap čimbenike višestoljetnog demografskog i gospodarskog nazadovanja Hrvatske strukturira u dvije osnovne skupine: (1) ratove Osmanlija, Mlečana i Habsburgovaca, "bijelu kugu", iseljavanje i sporu modernizaciju koji su uzrokovali veliki odljev bioloških potencijala; (2) model gospodarskog razvoja od druge polovine 20. stoljeća koji je zbog stihijske urbano orijentirane industrijalizacije u velikim gradovima, uzrokovao masovno napuštanje poljoprivrede i ruralnih naselja, praćeno brzom transformacijom obitelji i društvenih vrijednosti zbog promjene sociokulturnog okruženja kao i reproduktivnih normi s jakim odjecima u bioreprodukciji, napose u padu nataliteta/fertiliteta i prirodne promjene. Detaljnije vidjeti u: A. AKRAP, 2019.

³³ Detaljnije vidjeti u: A. AKRAP, 2012; 2019; J. GELO *et al.*, 2005.

mnogi imali ili još uvijek imaju remetilački karakter i učinak na demografske promjene. Posebno su u tom smislu indikativni česti i brojčano signifikantni odseljenički valovi koji su, kako u kratkoročnom tako i u dugoročnom smislu, u demografskom kontekstu osiromašili velike dijelove hrvatskoga državnog prostora te tako utjecali na jaku prostornu populacijsku polarizaciju i diferencijaciju Hrvatske s izrazito negativnim odjecima na njezin poželjan i uravnotežen društveno-gospodarski i regionalni razvoj.³⁴ Ujedno, na hrvatskom su prostoru unatrag stoljeća i pol harale brojne epidemije i pandemije zaraznih bolesti sa značajnim smrtnim ishodima: kolera u drugoj polovici 19. stoljeća, Španjolska gripa u prvoj polovini 20. stoljeća, COVID-19 u ovom stoljeću, uz paralelno jačanje denatalitetnog koncepta u bioreprodukciji ("bijela kuga"), kao posljedica raspada kućnih zadruga od sredine 19. stoljeća. Procesi modernizacije u domeni deagrarizacije, industrijalizacije, deruralizacije i urbanizacije od sredine 20. stoljeća, zbog svoje su pretežite stihijnosti, brzine i prostorne nekontroliranosti uz pozitivne, rezultirali i brojnim negativnim učincima, koji su se također odrazili na prostorni aspekt naseljenosti Hrvatske, uzrokujući snažnu mobilnost stanovništva na relaciji selo – grad, ali i potičući brojčano jaku emigraciju prema inozemstvu, napose od 1960-ih godina. Zbog jakog egzodusa stanovništva ruralni su prostori, ionako periferni po svojim funkcijama i značenju, demografski osiromašili do te mjere da su upitne mogućnosti njihove revitalizacije i deperiferizacije. Pojedini dijelovi Hrvatske već dulje vrijeme imaju subekumenska obilježja naseljenosti. Hrvatska, naime, nije razvijala strategiju razvoja malih i osobito srednjih gradova koji su mogli zadržati veći dio deagrariziranog i deruraliziranog stanovništva iz svoje okolice. Umjesto toga, to je "oslobođeno" stanovništva odselilo – dio prema velikim hrvatskim gradovima, a jedan dio u inozemstvo. Drugim riječima, model ubrzane urbano orijentirane industrijalizacije temeljito je ispraznio seoska područja, pridonoseći njihovoj jakoj prirodnoj i emigracijskoj depopulaciji. Posebno su u tom kontekstu važne bile 1960-te godine.³⁵

Uz navedeno, potrebno je ukazati i na činjenicu da je u protekla tri desetljeća, tj. od osamostaljenja Hrvatske 1991., uglavnom izostala sustavna, dugoročna i sveobuhvatna državna intervencija u pravcu cjelovite demografske revitalizacije kao dijela opće razvojne strategije i javnih politika Hrvatske. Naime, unatoč donošenju strateških dokumenata demografske revitalizacije

---

³⁴ I. NEJAŠMIĆ, 2014.

³⁵ A. WERTHEIMER-BALETIĆ – A. AKRAP, 2014; A. AKRAP, 2012; 2019.

(1996.,³⁶ 2002.,³⁷ 2006.³⁸ i 2023.³⁹), njihova implementacija kroz zakonske, podzakonske i provedbene dokumente, mjere i aktivnosti uglavnom nije slijedila potrebe i očekivanja.⁴⁰ To je pridonijelo da se negativni dinamički trendovi u bioreprodukciji, migracijama i ukupnom kretanju stanovništva ne uspire, štoviše, oni su intenzivirani i ojačani upravo nedostatkom angažirane, dugoročne i cjelovite primjene poticajnih mjera populacijske (pronatalitetne), obiteljske, socijalne, migracijske, porezne, stambene, regionalne i gospodarske politike.

Aktualni trendovi u bioreprodukciji, migracijama i formiranju demografske bilance Hrvatske

Budući da je, kao što je već istaknuto, u razdoblju 2011. – 2021. međupopisno smanjenje broja ukupnog stanovništva Hrvatske bilo vrlo izraženo, korisno je sažeto upozoriti na aktualne trendove u bioreprodukciji, mehaničkom kretanju stanovništva te predznaku i strukturi demografske bilance u posljednjem međupopisju, odnosno u razdoblju 2011. – 2023.

Tako je u razdoblju od 1. siječnja 2011. do 31. prosinca 2023. prirodni pad stanovništva u Hrvatskoj dosegnuo -210.112 stanovnika.⁴¹ Razlika je to između ukupnog broja živorođene djece (485.555) i ukupnog broja umrlih osoba (695.637), što znači da je bilanca bioreprodukcije stanovništva Hrvatske u tom razdoblju bila naglašeno negativna, a kao takva jasno upućuje na opadajuću bioreprodukciju, na generacijsko neobnavljanje ukupnog stanovništva, te na prirodnu dinamiku stanovništva kao negativnu odrednicu i sastavnicu ukupnog kretanja stanovništva Hrvatske i formiranja njezine demografske bilance na što upozoravaju i relativne vrijednosti (stope) nataliteta, mortaliteta i prirodne promjene. Naime, aritmetička sredina vitalnog indeksa iznosila je 70,2, opće stope nataliteta 9,1 promil, opće stope mortaliteta 13,1 promil te opće stope prirodne promjene -4,0 promila.

³⁶ *Nacionalni program demografskog razvitka*, 1997.

³⁷ *Nacionalna obiteljska politika*, 2002.

³⁸ Nacionalna populacijska politika, *Narodne novine*, br. 132/2006, URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html (2024-08-30)

³⁹ Strategija demografske revitalizacije Republike Hrvatske do 2033., *Narodne novine*, br. 36/2024, URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_03_36_580.html (2024-08-30)

⁴⁰ S obzirom na to da je *Strategija demografske revitalizacije Republike Hrvatske do 2033.* donesena tek u proljeće 2024. za ocjenu njezine uspješnosti treba pričekati neko vrijeme.

⁴¹ DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenja*, URL: www.dzs.hr (2024-08-30)

Na osobit je način indikativna diferencirana dinamika sastavnica *aktive* (natalitet) i *pasive* (mortalitet) bioreprodukcije. Naime, u promatranom je razdoblju, uspoređujući prvu (2011.) i posljednju godinu (2023.) u uspostavljenoj vremenskoj seriji podataka vitalne statistike, broj živorođene djece smanjen za 21,9 % (sa 41.197 na 32.170), dok je broj umrlih osoba povećan za 0,5 % (sa 51.019 na 51.275).⁴² Stoga je i obujam negativne prirodne promjene povećan za čak 94,5 % (sa -9.822 na -19.105), što znači da je više nego udvostručen.⁴³ Drugim riječima, prirodni pad stanovništva Hrvatske osobito je značajna negativna kvantitativna odrednica njezine demografske, a time i gospodarske održivosti.

Izrazito zabrinjava činjenica da živorođena djeca uspijevaju nadomjestiti tek nešto malo više od 2/3 demografskog gubitka Hrvatske uzrokovanog smrtnošću stanovništva. Trenutne, a osobito dugoročne posljedice aktualnih trendova u bioreprodukciji vrlo su nepovoljne sa stajališta budućega demografskog, društvenog i gospodarskog razvoja Hrvatske, i pod veliki znak pitanja postavljaju mogućnost demografske revitalizacije Hrvatske isključivo vlastitim demoreproduktivnim resursima.

Uz prirodni pad stanovništva, drugi izrazito negativan dinamički demografski trend i proces u formiranju aktualne demografske bilance i ukupnom kretanju stanovništva Hrvatske jest negativna migracijska bilanca. U promatranom su se razdoblju (2011. – 2023.) u Hrvatsku, prema službenim podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske, ukupno doselile (prijavile prebivalište) 340.202 osobe, dok su se iz Hrvatske odselile (odjavile prebivalište) 414.773 osoba, pa je ostvaren negativan saldo vanjske migracije od -74.571 stanovnika.⁴⁴ Najveći broj doseljenih u Hrvatsku zabilježen je 2023. (69.396), najveći broj odseljenih iz Hrvatske ostvaren je 2017. (47.352),⁴⁵ dok

---

⁴² Najveći broj umrlih evidentiran je 2021. (62.712). U tom je slučaju broj umrlih od 2011. do 2021. povećan za 22,9 %.

⁴³ Povećanje obujma prirodnoga pada stanovništva u razdoblju 2011. – 2021. iznosilo je 166,8 %.

⁴⁴ DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Migracija stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje*, URL: www.dzs.hr (2024-08-30)

⁴⁵ Bitno je napomenuti da je 2022. i 2023. zabilježen pozitivan saldo vanjske migracije – za 2022. iznosio je 11.685, a za 2023. 30.178 osoba. Na taj je način bitno ublažen negativan saldo vanjske migracije koji je u razdoblju od 1. siječnja 2011. do 1. siječnja 2021. iznosio -116.434 stanovnika. Transformacija negativnog u pozitivan saldo vanjske migracije u 2022. i 2023. posljedica je, ponajviše, doseljavanja strane radne snage, ali i povratka dijela ranije odseljenih hrvatskih državljana te (privremenog) naseljavanja izbjeglica i drugih doseljenika zbog rata u Ukrajini.

je najveći negativan saldo vanjske migracije zabilježen, također, 2017. godine (-31.799). Navedeno znači da *pasiva* migracijske bilance (emigracija) i dalje ima prevladavajući utjecaj u formiranju negativne migracijske, a time i demografske bilance Hrvatske u odnosu na njezinu *aktivu* (imigraciju).

Temeljem prethodnog analitičkog uvida jasno je da sastavnice *pasive* demografske bilance Hrvatske, dakle, mortalitet i emigracija, i dalje imaju prevladavajući utjecaj na njezino formiranje u odnosu na *aktivu* demografske bilance (natalitet i imigracija). Naime, u razdoblju od 1. siječnja 2011. do 31. prosinca 2023., *aktiva* demografske bilance iznosila je ukupno 825.757 stanovnika, od kojih se 58,8 % odnosilo na natalitet, a 41,2 % na imigraciju, dok je *pasiva* demografske bilance dosegla 1.110.410 stanovnika, od kojih se 62,6 % odnosilo na mortalitet, a 37,4 % na emigraciju.

Rezultanta prirodnoga pada i negativne migracijske bilance jest negativna demografska bilanca, koja je u promatranom razdoblju dosegla -284.683 stanovnika. U strukturalnom kontekstu, naprijed iskazanu negativnu demografsku bilancu Hrvatske formirali su prirodni gubitak sa 73,8 % i mehanički gubitak sa 26,2 %. Budući da službena statistika vanjske migracije nije cjelovita i ne obuhvaća sve odseljene osobe,⁴⁶ stvarno stanje odnosa između prirodnoga pada i negativne migracijske bilance je različito u odnosu na službene brojke. Drugim riječima, utjecaj negativne migracijske bilance na ukupno kretanje stanovništva Hrvatske u posljednjem međupopisnom razdoblju bitno je veći nego što to pokazuju službeni podatci vitalne i migracijske statistike koje na godišnjoj razini objavljuje Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Naime, vitalno-analitičkom metodom, na temelju rezultata popisa stanovništva 2011. i 2021. i vitalne statistike za navedeno međupopisje, te korigirajući podatke vitalne statistike prema kritičnom/referentnom vremenskom trenutku popisa (31. ožujka 2011., odnosno 31. kolovoza 2021.), gruba migracijska bilanca stanovništva Hrvatske procijenjena je na -264.798 stanovnika (-6,2 % u odnosu na broj stanovnika iz popisa 2011.). To znači da je u strukturi međupopisnog pada broja ukupnog stanovništva (-413.056 stanovnika ili -9,6 % u odnosu na broj stanovnika iz popisa 2011.), prirodno smanjenje sudjelovalo sa 35,9 % (-148.258 osobe ili -3,5 % u odnosu na broj stanovnika iz popisa 2011.), a negativna migracijska bilanca sa 64,1 % (-264.798 ili -6,2 % u odnosu na broj stanovnika iz popisa 2011.), što je značajna razlika u odnosu na strukturu negativne demografske bilance temeljem godišnjih podataka vitalne i migracijske statistike.

---

⁴⁶ N. POKOS, 2021.

Potonje ukazuje da je:

(1) evidencijski obuhvat vanjske migracije stanovništva Hrvatske, osobito broja odseljenih iz Republike Hrvatske, nepotpun i kao takav može biti samo orijentacijski kvantitativni pokazatelj veličine hrvatskoga emigracijskog kontingenta;

(2) oseljavanje iz Hrvatske jaka komponenta demografske destrukcije,⁴⁷ s brojnim negativnim posljedicama na formiranje reproduktivnih i radno sposobnih kontingenata stanovništva, na formiranje obrazovnih i ekonomskih kontingenata hrvatske populacije, te na funkcionalnu održivost javnih sustava. Riječ je o demografskom okviru u kojemu se odvija brojna imigracija strane radne snage koja u sve većem broju popunjava demografske praznine na hrvatskom tržištu rada, s mogućim implikacijama koje mogu determinirati pojavu supstitucije stanovništva, osobito na regionalnoj/lokalnoj razini.

Emigracija, kao najsnažnija sastavnica demografskih promjena u Hrvatskoj od 1991. godine, bitna je odrednica demografskog pražnjenja sve većega prostornog obuhvata, osobito ruralnih i perifernih područja koja ostaju bez stanovništva koje bi trebalo/moglo pokrenuti njihov demografski, društveni i gospodarski oporavak.

Zaključak

Naprijed prezentirani i opisani negativni parametri aktualnih demografskih dinamičkih promjena u Hrvatskoj upućuju na izrazitu kompleksnost optimalizacije demografske održivosti Hrvatske, tj. zadržavanja barem stalne veličine stanovništva kako na nacionalnoj razini tako i na nivou nižih prostornih (geografskih i administrativnih) sastavnica. Polazeći od tvrdnje da je u kvantitativnom kontekstu demografski održiv prostor onaj u kojemu postoji optimalna povezanost između veličine populacije i promjena u dobnospolnom sastavu stanovništva, dok je u kvalitativnom smislu demografski održiv prostor onaj u kojemu je uravnotežena društveno-gospodarska struktura njegova stanovništva,⁴⁸ prošli i aktualni demografski dinamički trendovi i strukturna-demografska obilježja upozoravaju na signifikantne deblanse u osiguranju demografskih parametara održivosti Hrvatske.

Gubitci u bioreprodukciji i migracijama te jaki poremećaji među velikim (funkcionalnim) dobnim skupinama daleko su od osiguranja jednostavne

---

⁴⁷ M. BALIJA, 2019.

⁴⁸ Z. ROCA – M. NAZAIÉ OLIVEIRA ROCA, 2014.

bioreprodukcije i opće reprodukcije stanovništva. Postojeća razina kvantitativnih i kvalitativnih dimenzija demografske održivosti Hrvatske negativna su i izrazito destabilizacijska odrednica ukupne održivosti i prostorne otpornosti Hrvatske. Stoga je i razumljivo i opravdano da se pitanje demografske revitalizacije Hrvatske postavlja kao važan strateški cilj u okviru razvojnog smjera "Jačanje otpornosti na krize" u Nacionalnoj razvojnoj strategiji Republike Hrvatske do 2030. godine,⁴⁹ a koju je usvojio Hrvatski Sabor 5. veljače 2021. No, hoće li ta okolnost realno utjecati na primjereniju i odlučniju državnu intervenciju prema demografskoj revitalizaciji Hrvatske, otvoreno je pitanje. Prvi, možda i najznačajniji korak učinjen je u proljeće 2024. usvajanjem *Strategije demografske revitalizacije Republike Hrvatske do 2033.* na kojoj se radilo nekoliko godina. Drugi korak učinjen je osnivanjem Ministarstva demografije i useljništva⁵⁰ nakon parlamentarnih izbora 2024. No, izostane li sustavna i cjelovita primjena mjera populacijske, obiteljske, migracijske, socijalne, stambene, porezne, regionalne i ekonomske politike, riječju, aktivnih i dugoročnih mjera demografske politike, nastavit će se pa i produbiti "crna demografska perspektiva Hrvatske",⁵¹ a to, među ostalim, znači: daljnje smanjenje nataliteta, produbljivanje disproporcija među velikim (funkcionalnim) dobnim skupinama, smanjivanje školske populacije, smanjivanje i starenje radnog kontingenta, izrazita društvena slojevitost i nestabilnost, daljnje gospodarsko nazadovanje, nastavak iseljavanja, nastavak jakog demografskog pražnjenja ruralnih, perifernih i pograničnih područja i dr. To nikako nije poželjan i/ili prihvatljiv demografski, društveni i gospodarski scenarij sadašnjosti i budućnosti Republike Hrvatske u cjelini, kao i svih njezinih dijelova.

Literatura

I. Knjige i članci

- Andelko AKRAP, Demografska putanja u Hrvatskoj, *Hrvatska revija*, 1-2, 2012, 4–25.
Andelko AKRAP, Promjena broja i prostornog razmještaja stanovništva Hrvatske i županija 1961. – 2011, u: Vlado PULJIZ – Josip TICA – Davorko VIDOVIĆ (ur.), *Migracije i razvoj Hrvatske. Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju*, Zagreb, Hrvatska gospodarska komora, 2014, 25–71.

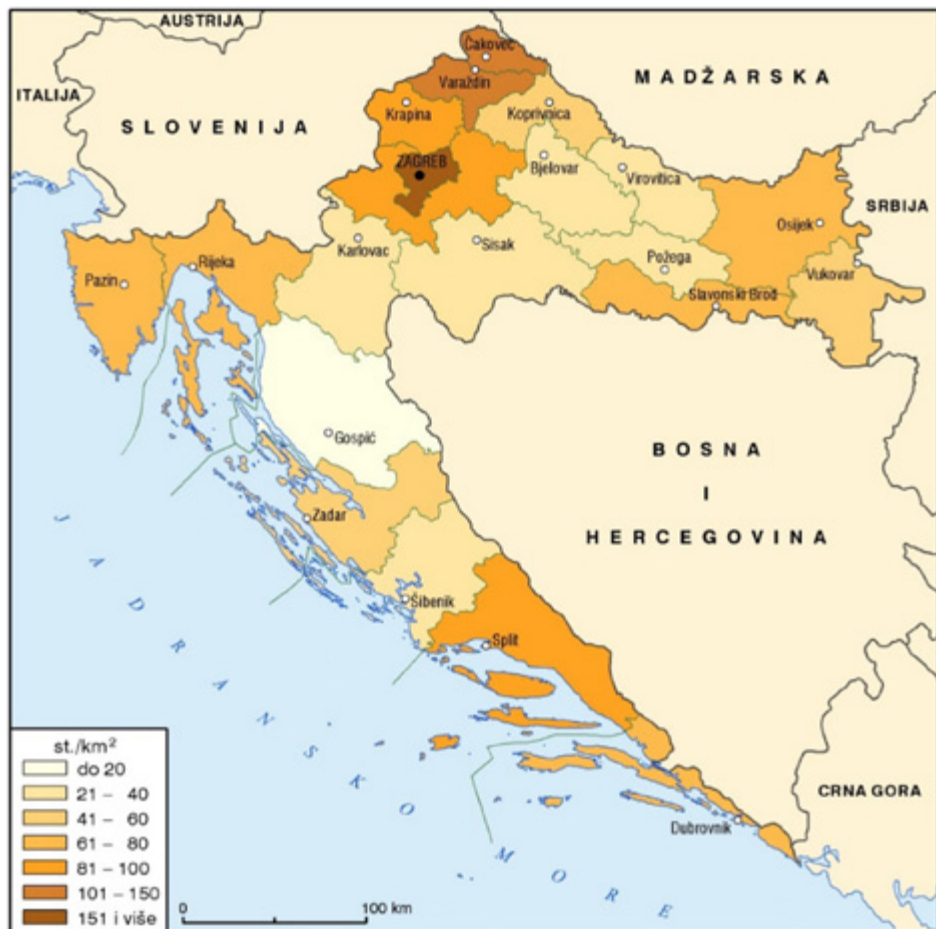
---

⁴⁹ Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine, *Narodne novine*, br. 13/2021, URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_02_13_230.html (2024-08-30)

⁵⁰ Detaljnije vidjeti mrežnu stranicu Ministarstva demografije i useljništva, URL: <https://mdu.gov.hr/> (2024-09-02).

⁵¹ I. NEJAŠMIĆ, 2012.

- Andelko AKRAP, Stanovništvo u Hrvatskoj: čimbenici silaznih trendova, *Obnovljeni život*, 74 (3), 2019, 335–350.
- Monika BALIJA, Iseljavanje iz Hrvatske – razvojno i/ili sigurnosno pitanje?, *Podravina*, 18 (35), 2019, 105–121.
- Jakov GELO – Andelko AKRAP – Ivan ČIPIN, *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske (bilanca 20. stoljeća)*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2005.
- Sanja KLEMPIĆ BOGADI, Uloga migracija u oblikovanju suvremene demografske slike Hrvatske, u: Snježana GREGUROVIĆ – Sanja KLEMPIĆ BOGADI (ur.), *Neminovnost ili izbor: Povijesni i suvremeni aspekti migracija u Hrvatskoj*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, Institut za migracije i narodnosti, 2023, 69–97.
- Ivo NEJAŠMIĆ, *Demogeografija – stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Zagreb, Školska knjiga, 2005.
- Ivo NEJAŠMIĆ – Aleksandar TOSKIĆ, Starenje stanovništva u Hrvatskoj – sadašnje stanje i perspektive, *Hrvatski geografski glasnik*, 75 (1), 2013, 89–110.
- Ivo NEJAŠMIĆ, Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa, *Migracijske i etničke teme*, 30, (3), 2014, 405–435.
- Dane PEJNOVIĆ, Depopulacija županija i disparitet u regionalnom razvoju Hrvatske, *Društvena istraživanja*, 13 (72-73), 2004, 701–726.
- Nenad POKOS, Demografski aspekti suvremenog iseljavanja iz Hrvatske, u: Mateo ŽANIĆ – Dražen ŽIVIĆ – Sanja ŠPOLJAR VRŽINA – Geran Marko MILETIĆ (ur.), *Suvremene migracije u Republici Hrvatskoj. Uzroci, posljedice i aktualni trendovi*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2021, 11–33.
- Zoran ROCA – Maria de NAZARÉ OLIVEIRA, Demografska održivost i prostorni razvoj u Portugalu, *Acta geographica Bosniae*, 2, 2014, 23–31.
- Ivo TURK – Nikola ŠIMUNIĆ – Dražen ŽIVIĆ, Demografska kriza u Hrvatskoj: zrcalo društvene, ekonomske i vrijednosne krize, u: Dražen ŽIVIĆ – Mateo ŽANIĆ – Petar MACUT (ur.), *Hrvatsko društvo: 25 godina nakon Vukovara '91.*, Zagreb – Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Ogranak Matice hrvatske Vukovar, 2018, 73–93.
- Stjepan ŠTERC – Monika KOMUŠANAC, Neizvjesna demografska budućnost Hrvatske – izumiranje i supstitucija stanovništva ili populacijska revitalizacija...? *Društvena istraživanja*, 21 (117), 2012, 693–713.
- Jelena ZLATAR GAMBEROŽIĆ – Sara URSIĆ – Jana VUKIĆ, Socio-prostorni pristup definiranju i istraživanju otpornosti i održivosti, *Socijalna ekologija*, 30 (3), 2021, 369–393.
- Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Tendencije u razvitku stanovništva SR Hrvatske, *Ekonomski pregled*, 40 (5-6), 1989, 231–250.
- Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Demografske promjene i globalni demografski procesi u Hrvatskoj u poslijeratnom razdoblju, *Encyclopaedia moderna*, XIII (38), 1992, 238–251.

Sl. 1. Hrvatska, gustoća naseljenosti 2021. godine⁵²

Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, 13 (72–73), 2004, 631–651.

Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, Depopulacija, starenje stanovništva i populacijska politika u Hrvatskoj, *Rad HAZU*, knjiga 498, 2007, 73–120.

Alica WERTHEIMER-BALETIĆ – Anđelko AKRAP, Prostorni aspekt demografskih potencijala u Hrvatskoj 2011. – 2051., u: Gordan DRUŽIĆ – Ivo DRUŽIĆ (ur.),

⁵² HRVATSKA, *Hrvatska enciklopedija*, URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/26390> (2024-08-29)

- Razvojni potencijali hrvatskoga gospodarstva*, Zagreb, HAZU, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014, 19–52.
- Dražen ŽIVIĆ, *Suvremene tendencije u razvoju stanovništva Hrvatske*, *Diacovensia*, XI (2), 2003, 253–279.
- Dražen ŽIVIĆ – Nenad POKOS – Ivo TURK, *Basic Demographic Processes in Croatia*, *Hrvatski geografski glasnik*, 67 (1), 2005, 27–44.
- Dražen ŽIVIĆ – Ivo TURK – Nenad POKOS, *Regionalni aspekti depopulacije Hrvatske (1991. – 2011.)*, *Mostariensia*, 18 (1-2), 2014, 231–251.
- Dražen ŽIVIĆ – Ivo TURK – Nikola ŠIMUNIĆ, *Promjene u dobnom sastavu stanovništva Hrvatske kao indikator demografskog starenja*, u: Ivo MARKEŠIĆ (ur.), *Čovjek i smrt. Teološki, filozofski, bioetički i društveni pristup*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2017, 531–550.
- Dražen ŽIVIĆ – Nikola ŠIMUNIĆ, *Aktualni demografski trendovi i njihove posljedice na hrvatsko društvo – nacionalni i regionalni uvidi*, u: Stjepan BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Dubravka PETROVIĆ ŠTEFANAC – Zvonimir ANCIĆ (ur.), *Demografija, iseljavanje, migracije*, Zagreb, Centar za promicanje socijalnog nauka crkve i Kršćanska sadašnjost, 2023, 31–58.

II. Internetski izvori

- DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Istaknute teme, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.*, URL: www.dzs.hr (2022-03-02)
- DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Istaknute teme, Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.*, URL: www.dzs.hr (2022-03-02)
- DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Migracija stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje*, URL: www.dzs.hr (2024-08-30)
- MINISTARSTVO DEMOGRAFIJE I USELJENIŠTVA, URL: <https://mdu.gov.hr/> (2024-09-02)
- Nacionalna populacijska politika, *Narodne novine*, br. 132/2006, URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html (2024-08-30)
- Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine, *Narodne novine*, br. 13/2021, URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_02_13_230.html (2024-08-30)
- DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, URL: www.dzs.hr (2022-03-02)
- DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenje*, URL: www.dzs.hr (2024-08-30)
- Strategija demografske revitalizacije Republike Hrvatske do 2033., *Narodne novine*, br. 36/2024, URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_03_36_580.html (2024-08-30)

DEMOGRAPHIC CHANGES IN CROATIA – FROM EXPANSION TO DEPOPULATION

Summary

According to a series of formal quantitative indicators, Croatia finds itself in a deep demographic crisis. This is the consequence of the long-term effect of various demographic and non-demographic destabilising factors of demographic development (world wars, the Homeland War, emigration, diseases, economic crises, declining birth rates – "the white plague", ageing, etc.), but also the long-term lack of a clear, long-lasting and complete demographic revitalisation strategy, which through mutual permeation in the past decades have "produced" a strong demographic drain. This was largely confirmed by the final results of the 2021 population census, as well as the current data of vital and migration statistics, and consequently both the size, indication and structure of the demographic balance in the period of 2011-2023. From the first modern general census in 1857 to the census in 1991, Croatia was in an almost continuous period of demographic expansion (in that period the number of the total population more than doubled – from 2,181,499 to 4,784,265) after the last census before the Homeland War (1991), Croatia entered a prevailing and continuous period of depopulation, due primarily to the natural decline of the population and the negative balance of external migration, which meant more deaths than births and more noticeable emigration than immigration, as well as demographic ageing and the increasingly old age of the population. With regard to the determined number of the total population in 2021 (3,871,833), Croatia "went back" about seventy years (in 1948, Croatia had 3,779,858, while in 1953, 3,936,022 permanent residents), which undoubtedly testifies to large natural demographic losses and mechanical means, both at the national and regional and local levels, but it also warns of the indispensable need for coordinated, systematic, comprehensive and long-term implementation of demographic revitalisation measures and activities as a crucial component of the sustainable development, overall sustainability and resilience of Croatia.

The purpose of this paper, therefore, on the basis of the results of modern general population censuses, including the final results of the 2021 Census, is to present and analyse the numerical movement of the population of Croatia, with the aim of determining and interpreting the temporal and spatial (administrative) context of demographic dynamics and demographic and non-demographic factors of the movement of its total population. In this sense, special research attention is focused on two quantitative dimensions of demographic sustainability: the natural movement of the population and the mechanical movement of the population (migration). The analytical context of the research is determined by data from the census, vital and migration statistics collected, processed and published (online) by the *Croatian Bureau of Statistics*.

Keywords: Croatia, population censuses, demographic expansion, depopulation, demographic extinction, demographic sustainability